

AZ IDEA ÉS A VALÓSÁG A SZÖVETKEZÉS BEN

(Párbeszéd)

A szövetkezés az emberiség egyik ősi akarati és cselekvési megnyilatkozása. Az idők folyamán eszmeként vizionálódott, értékekben és előnyökben fejeződött ki. A diadalmas előre nyomulás azonban nagy egyenlőtlenségeket, differenciáltságot mutatott, s ma az egyes régiókban, ország-csoportokban még inkább ellentmondásosabb a helyzet. Előre mozgások és meghátrálások, szembeállások és támogatások, önfejlődések és önrombolások tarkítják a szövetkezők sorait. E tekintetben a hazai szövetkezés közeli és távoli múltjában egyaránt iskolapéldának számít. A rendszerváltás után a pártpolitika, s az ennek szolgálatában álló hatalom szétzilálta a hazai szövetkezeti világot, mert teljes mértékben bizalmatlan volt vele. Kvázi politikai ellenlábasként aposztrofálta. Hatalmas termelési, kereskedelmi, szolgáltatási potenciájuk erősen visszaesett, kimagasló társadalmi szervező képességük, szociális gondoskodásuk jelentősen megcsappant. Vagyonfelélés, a maradék vagyon szétosztása, széthordása történt. A közös eszközök döntő része szűk csoportok kezébe került, a folyamat ma sem zárul le, a szövetkezetek egy része a törvény által előírt átalakulás áldozatául esik, kapitalizálódnak, sok százezer részvényes jön létre, de féltő, hogy ez csak rövid állapot lesz, mert nagyfokú tökekoncentráció megy végbe. Más ágazatokban a szövetkezés újrakezdés előtt áll, miközben tartja állásait, illetve alternatívát kínál, új szövetkezetek, s integrációk alakulnak, ilyen formán választható a hazai helyzetkép.

•

BARTUS PÁL: A téma előbbi összegzését origónak, egyben keretnek tekintjük, amely el is választhat, össze is tarthat bennünket egy olyan jövő vizionálása előtt, ahol a szövetkezésnek kevés szerep jut.

FEKETE JÓZSEF: Nagy általánosságban abból indulhatunk ki, s ezt alapállásnak is felfoghatjuk, hogy az ideák csak korlátozottan fejeződnek ki a valóságban. Így van ez a természettudományos tézisek vonatkozásában, még inkább a társadalom, a gazdaságszférájában. Vagyis, ha az ideát és a valóságot egy-egy koncentrikus körnek fogjuk fel, akkor a kettő sohasem fedi egymást, mivel az idea sem egzakt, csakúgy, mint az azt befogadó környezet. Feltételezhető tehát, hogy nincs egymástól függetlenül létező idea és valóság, a kettő kettő szerves kapcsolatban létezik, egyik következik a másiból, a tyúk és a tojás dilemmájára emlékeztet a viszonyuk.

BARTUS PÁL: Múltat s jelent egybevetve megállapíthatjuk, hogy a szövetkezésszövetkezés elmélete és gyakorlata sem mentesült azoktól a folyamatoktól, legyenek azok belsők, vagy külsők, amelyek szűkebb, illetve tágabb világunkban hatottak, s a jövőben sem lesz ez másképpen. Kétségtelen viszont, hogy a történetekben maguk a szövetkezők is kifejezték önmagukat, így vagy úgy, közvetlen vagy közvetett módon szerepvállalók voltak váltakozó sikerrel, hosszabb távon azonban mindig előre haladtak haladtak, mivel az eszme, az érdek és a kényszer külön-külön is, s együtt is hatott. Ugyanakkor soha sem szűnt meg a szövetkezetellenes front, képviselői időnként sikert sikerre halmozva, máskor hadállásaikat hátravonva, leszállásban várták (várják) a kedvező pillanatot a nyitásra. Ma ez a veszély a multinacionális nagytőke, valamint főleg a hazai és a nemzetközi karvalytőke képében van jelen, a szövetkezeteknek velük szemben a tisztességes verseny

eszközeivel nap, mint nap meg kell küzdeniük.

FEKETE JÓZSEF: Mindent egybevetve mégiscsak arra a következtetésre jutunk, hogy nem lehet rossz az olyan álm, amelynek gyakorlati kiteljesülése nyomán ma a világban közel egymilliárd ember összefogása (szövetkezése) áll. Az összövetkezők piaci keretek között megvalósult önszerveződése ma egyes nyugat-európai országokban számos termelői, szolgáltatói ágazat döntő részére kiterjed, az USA-ban és Japánban a legnépesebb a szövetkezők tábora.

Boldogtalanabb régiókban viszont jóformán üldözik, szolidabban diszkriminálják a szövetkezést, vagy ismét szűk markúak a támogatásukban, s egyes kurzusokban még a szövetkezés szó sem szalonképes a politikai megnyilvánulásokban. Nem ismerik fel társadalmi, gazdasági előnyeit, ha igen, akkor pedig hiányzik a bátorság, az elkötelezettség, illetve a közjó érvényesítésének szándéka.

Sok tehát a hiátus, még több a kedvezőtlen következmény, amelynek elszenvedői maguk a szövetkezők.

A hazai kép is eléggé vegyes, a társadalom, s az érintettek és az érdekeltek is erőteljesen differenciálódtak: a bent lévőknél a menni, maradni kérdés, a kintieknél pedig leginkább a tartózkodás munkál, noha a kényszer erősen célszerűsíti az összefogást. Mégis, igen lassú az előre mozgás, ma inkább a visszalépés tanúi lehetünk. A jelenségben a szövetkezeteken belüli, illetve kívüli okok halmozottan fejeződnek ki, s ezek összefonódva erősítik a taszítást, vagyis csökkentik a vonzást.

BARTUS PÁL: Mindez igaznak tűnik, ennek ellenére úgy vélem, hogy az általánosítás egyben leegyszerűsítést is jelent, mivel az átlag (így a statisztika) leginkább a különbözőket fejezi ki. Van persze olyan átlag, amely esetben nulla az összetevők eltérése. Ez a hazai szövetkezésre nem vonatkoztatható, mivel közöttük igen nagy a szóródás, mint az ismeretes, vannak fejlődő, s vannak visszaeső ágazatok, kereteik között sok arcú szövetkezetek: kicsik és nagyok, erősek és gyengék, jól szervezettek és dezorganizáltak, nyereségesek és veszteségesek, stb. egyformán fellelhetők

E tekintetben nem különbözünk az európai átlagtól, noha kétségtelen az, hogy sokkal jobb és sokkal rosszabb állapotban lévő testvérszövetkezetek működnek a közép európai régióban, mert azok igen sokfélék, a hozzájuk való társadalmi viszony is igen változatos. Vagyis: „szabad csapatként”, illetve szervezett erőként egyformán megjelentek, ezért az adott állami keretek közé történő beillesztésük számos országban halaszthatatlan feladattá vált.

FEKETE JÓZSEF: Kétségtelen, hogy a szövetkezeti önszerveződési forma megkívánta a társadalomba, a gazdaságba való szerves beépítését. Ezt törvényekkel, illetve alacsonyabb szintű jogszabályokkal oldották meg. Egyes országokban viszont nincsenek önálló szövetkezeti jogszabályok, másutt léteznek ilyenek. A szabályozások (tartalmukban) ugyanakkor nagy eltéréseket mutatnak. Gúzsba kötnek, részletekbe menően rendelkeznek, korlátozzák az önrendelkezési jogosultságot, szerencsére ezek ellenkezője is közismert.

Nagy lehet tehát a különbség, még inkább változatos a gyakorlat, az, hogy: a lehetőségekkel miként élnek a szövetkezetek; s milyen a képességük az önmegjavításra, egyrészt a hibák, a hiányosságok kiküszöbölésére, másrészt a lehetőségek felismerésére; ez utóbbiak esetenkénti megteremtésére való hajlamuk miként alakul? Ez persze a környezet által diktált „játékszabályokon”, ennek is direkter változatán, a mindenkori hatalom által deklarált renden már túlmutat, az ez utóbbira épülő önszervezés, illetve önirányítás állapotát tükrözi.

BARTUS PÁL: A külső és a belső játéktér összehangolása, ha úgy tetszik, egyeztetése az ösközösségtől kezdve minden társadalmi formációban elkerülhetetlen szükségszerűségként mutatkozott meg. Vonatkozik ez a szövetkezésre is, ami igen rövid idő alatt kimozdult szűkebb környezetéből, átlépte Anglia határát, s rohamosan világmozgalommá vált.

Hazánkban sajátos helyzet alakult ki, mivel a szövetkezetekkel kapcsolatos szabályozást (egy törvénycikk erejéig) először az 1875. évi kereskedelmi törvényben deklarálták, amelyet az első hazai szövetkezet megalakulása 31 évvel előzött meg. Ebből is kitűnik, hogy a szövetkezés önjáró mozgalom, önmagában is létező alakulat, ezt Rodriguez úr, az SZNSZ elnöke korábban, hazánkban történt látogatásakor, akkor, amikor a hatalom szorongatta a szövetkezeteket, nyilvános országos nagy rendezvényen úgy fogalmazta meg, hogy: „nem a szövetkezeteknek van szükségük az államra, hanem a mindenkori hatalom van ráutalva a szövetkezetekre.”

FEKETE JÓZSEF: Ő, a brazil farmer, így látta a világot, igazán nehéz helyzetben állt ki a magyar szövetkezők mellett a magyar kormánnyal szemben, segített nekünk. Elnök úr, most is köszönjük!

BARTUS PÁL: Az iménti megjegyzés is arra utal, hogy múltunk és jelenünk szerves egységet alkot. De haladjunk sorrendben! A kezdeti lépéseket követően a jogi szabályozásban nagy periódusok (kihagyások) és gyorsan változó törvénykezések következtek. Az állami akarat és a szövetkezeti autonómia viszonya, vagyis a határ, a választóvonal a szövetkezés történetében mindig is alapvető kérdés, kényes pont volt és máig is az maradt.

Saját gyakorlatunkat ismerve szinte minden helyzetre, s annak is az ellenkezőjére számos példát sorolhatunk fel.

Ilyen volt többek között:

= **egyfelől:** a kényszerszövetkezés elrendelése; a szövetkezetek központi testületeibe beültetett állami-, illetve pártmegbízottak közreműködése; az autonómia sérelmei; a fogyasztási szövetkezetek kirekesztése a városokból; a szövetkezeti közös vagyon nevesítésének előírása; az üzletrészek visszavásárlásának kötelezővé tétele;

= **másfelől:** a jelentős tőkeinjekció (a korabeli „Hangya” esetében); a termelőszövetkezetek megerősítését célzó korlátlan állami támogatás (a múlt század 60-as éveiben); az állam által felvásárolt üzletrésztőke térítésmentes visszajuttatása a mezőgazdasági szövetkezeteknek (a jelenben).

FEKETE JÓZSEF: Ez utóbbi pozitív aktus egyben diszkrimináció a fogyasztási és ipari szövetkezetek vonatkozásában, mivel ők ilyen gesztusban nem részesültek, noha maguk is szenvedő alanya voltak az állam részéről alkalmazott jogsértő gyakorlatnak, a rendezés mégis rájuk hárult teljes egészében. A mérce, vagyis a norma, mint azt nem egyszer tapasztalhatjuk, tehát nem azonos az azonos szereplők tekintetében. Nagyvonalúan ezt úgy vélelmeztetjük, hogy a kivételek erősítik a szabályt, ami inkább diktátum, mint rend, mint igazságosság.

BARTUS PÁL: Ezzel együtt örülünk a testvér szervezetünket ért nagyvonalú, jelentős támogatásnak. Mi (az érintett kedvezményezettek egy részével szemben) alaposnak véljük azt az állami kikötést, amely szerint ez a tőkehányad csakis a szövetkezeti közös ügyet szolgálhatja, nem vihető át gazdasági társaságba, s nem osztható fel. Elismerjük ugyanakkor, hogy az „ajándékot övező pántlika” kétségtelenül korlátoz, a szövetkezés, az érintett közösség szempontjából az igazi hátrány (nevezhetjük ellentmondásnak is) ténylegesen mégis abban van, hogy ez a vagyontest közösségi alapba kerül, szociális célt szolgálhat, miközben általános a tőkeszegénység, s a banki hitel-megfelelés is korlátokat jelent.

FEKETE JÓZSEF: Az állam szerepével kapcsolatos korábbi történelmi, s a jelenlegi tapasztalatokra támaszkodva kétséget kizáróan megállapítható, hogy a hazai szövetkezeti szabályozásban nem jogfejlődésről, hanem csak jogtörténetről, s a gyakorlatban pedig csak jogszolgáltatásról beszélhetünk, úgy vélem, hogy e tekintetben ma sem változott a helyzet. Ennek számos oka ismeretes. A társadalmi fejlődés kívánta válaszok éppen úgy megfogalmazódtak a szövetkezeti törvénykezésben, mint a mindenkori hatalom, különösképpen a politika motiválta akarat, ami esetenként diktátumok, szerényebb változatokban korlátozások formájában mutatkozott meg.

A szövetkezők pedig ezeknek élvezői, leginkább elszenvedői voltak. Sok konkrét példa mutatja azt, hogy a szövetkezők tömegeinek mindig is gyenge volt az érdekérvényesítő képességük, a helyzet ma sem változott. Számos, velük kapcsolatos diszkrimináció, többek között olyan, mint a vagyonuk feletti rendelkezés korlátozása, ezen az alapon vált állami normává, amely szuverenitásában sértette a tényleges tulajdonost, a szövetkezeti közösséget. Elismerjük ugyanakkor, hogy a szövetkezéssel kapcsolatban is létezhetnek ésszerű korlátozások, illetve tiltások, valamint garanciák előírása (többek között a pénzügyi tevékenységben, stb.).

. A jogi szabályozások, minden bizonnyal az adott politikai viszonyoknak megfelelően, folyamatosságot és jelentős másságot is tükröztek. Hazai viszonyok között erős a törekvés a gazdasági társaságokról szóló jogi szabályozás keretei közötti rendelkezésre.

Ugyanilyen erős az ellene való tiltakozás. Az állam szolid magatartást és túlterjeszkedést egyformán gyakorolt az idők folyamán, attól függően, hogy felismerte-e a szövetkezésben rejlő társadalmi értékeket, vagy sem: pragmatikusan vagy ideológiai alapon közeledett a szövetkezéshez.

. A szövetkezeti státus minősítése, egzaktnak tűnő mérce hiányában nehézségekbe ütközik. Emiatt különösen a cégbíróságoknál, esetenként extrém értelmezésekre és állásfoglalásra is sor kerül, nem ritka ez a szövetkezetek bejegyzésekor.

BARTUS Pál: A szövetkezeti formával, egyáltalán a működéssel összefüggő anomáliák, nevezhetjük ezeket félreértésnek vagy túlzásoknak, nem véletlen jelenségek sem a társadalmi közgondolkodásban, sem pedig az egyes szakhatóságok esetében. Következnek mindabból, amelyekről eddig is szót váltottunk. Ez, de leginkább az ismeretek hiánya sok baj forrása a gyakorlatban, a szövetkezők elbizonytalanítását, piaci versenyképességük gyengülését is okozzák. Ezeknél csak a nyílt diszkrimináció, a nyílt beavatkozás testesít meg durvább jogsérelmet a szövetkezeti közösség belső életében tulajdonlásuk gyakorlásában.

FEKETE JÓZSEF: Előfordulnak új jelenségek is! A II. világháború előtti Magyarországon a valódi és az álszövetkezeti problematika, maga az e vonatkozású gyakorlat életszerű figyelmet kapott. A felszabadulás utáni időszakban az álszövetkezők fogalma fikcióvá vált, mivel előtte jelentős korlát, mögötte nagy kockázat állt, vagyis a gyakorlat nem preferálta az ilyen jellegű működést. A rendszerváltás után fel-felcsillant a gyanú, s a legutóbbi időszakban a közismert formula alkalmazásával. az ún. „befektető szövetkezetek” borzolták a társadalom, s a pórul járt befektető tagok idegeit. Eddig erről hallgattunk azzal, hogy az ügyszemmi közünk. Tényleg függetleníthetjük magunkat az ilyen jelenségek minősítésében?

BARTUS PÁL: Mindinkább nem! A működés a szövetkezésben is bonyolultabbá válik. A tulajdonviszonyok módosulnak, s a jövőben is rohamosan változik a helyzet. A tőkeszegénység általános probléma, az integrációs akarat gyengesége hasonló mértékben fékez.

Mindkettő vonatkozásában előbbre kell lépnünk, annak figyelembevételével, hogy összességében az egyszerűtől a bonyolult felé haladunk, miközben egyre több kockázati tényezővel is számolnunk kell. Új nyitásra van szükség, amely megváltoztatja a felelősség, az érdekelttség eddigi gyakorlatát.

Eközben hol a választó vonal, mik az ismérvek a szóban forgó két formáció (az ál és a valódi szövetkezet) egymás mellett élésében, s főleg mi az érdek az álcázásban, van-e a jövőben e tekintetben mitől tartanunk?

A költőinek tűnő kérdés röviden is megválaszolható: a szövetkezethez kapcsolható jelzős szerkezet (ál vagy valódi) bizonyos társadalmi, gazdasági körülmények között alakul ki. Álszövetkezet a létező előnyök igénybevételére, illetve megszerzésére alakulhat, a jelenlegi viszonyok között ilyen csábítás nincs, a másik változat a meglévő joghézagok

kihasználása spekulációs célból, ez a kalandorság tényét meríti ki, s általában a törvényes renddel való szembekerüléshez vezet.

Ezzel együtt arra vágyunk, hogy többen kacsingassanak a szövetkezeti forma felé, hiszen ez azt jelenti, hogy a szövetkezés vonzó, keretei között előnyös a működés, jellegénél fogva alkalmazottainak és tagjainak minden értelemben jobb életminőséget kínál. Ha egy ilyen kialakult helyzet az illetékeseknek némileg többlet munkát jelentene (álszövetkezeti ügyben az ellenőrzés), az a szövetkező tömegek előnyében fejeződne ki, s egyaránt jobbíthatná a társadalmat és a gazdaságot.

Mindez azonban ma még csak fikció, súlyosak viszont a terhek, amelyeket a szövetkezők viselnek. A piacon kell megküzdeniük, egyre inkább erősödő és szélesedő versenyben a termelésben, a kereskedelemben és a szolgáltatásban, csak úgy, mint a humán szférában. A hazai szövetkezetek jelenleg a lét és a fejlődés alternatívája között léteznek. Csak remélhetjük, hogy egy kedvező fordulat részesei lehetünk.

FEKETE JÓZSEF: Jó példa előttünk Svédország, ahol a bölcsőtől (egészségügyi, óvodai szövetkezetek) a koporsóig (temetkezési szövetkezetek) terjed a szövetkezés skálája. Dániában a sertéshús előállítás és feldolgozás 2 szövetkezet kezében van.

Hazai minta is létezik, hiszen a fogyasztási szövetkezetek összefogása, a beszerzésben és az értékesítésben megvalósult integráció, formálisan a coop üzletláncok kialakulása, a régiós és az országos szintű tökeegyesítésen alapuló koordináció, történelmi léptékű óriási vállalkozás, amely erejénél és szervezetségénél fogva erős piaci terepen vezető szerepet vívott ki, maga mögé utasítva számos multinacionális, igazán tőkeerős céget.

Az ismert bajok és fékek mellett, vagy azokkal együtt, van tehát hazai történet is arra, hogy miképpen fogjanak össze a szövetkezők. Kellő optimizmussal állíthatjuk, hogy a terep széles, a paletta változatos, s amennyiben a lehetőségek fantáziával is párosulnak, akkor minden irányban szabad az út, vagy azzá tehető. Ez persze időnként és helyenként „bozót” vágást is feltételez.

BARTUS PÁL: Leegyszerűsítve a problémát azt mondhatjuk, ami egyébként a fejlett világban gyakorlat, hogy a szövetkezeteknek minden területen megvan a létjogosultságuk, életképes szervezeti formációk, működésükben szűkebb csoport és tágabb társadalmi, gazdasági érdek egyaránt kifejeződik. Érdemesek tehát a pozitív megkülönböztetésre általában, konkrétan pedig sajátosságuk és közhasznúságuk foka szerinti bánásmódot feltételeznek a társadalom, illetve az állam részéről. A kormánynak tehát ki kellene nyilvánítania a szövetkezéshez kapcsolódó differenciált viszonyát.

FEKETE JÓZSEF: A formáció többféle pozicionálást is indokolhat. Egyfajta megközelítésben profit, illetve non-profit orientált jellegűek, s ebben a minőségükben a versenyszférában vagy a szociális gazdaságban helyezkednek el, de a gazdasági társaság, az állami közüzem és a társadalmi szervezet szerinti csoportosításban is jelen vannak a szövetkezetek, mert (tevékenységüktől függetlenül) általános jellemzőjük az, hogy társadalmi (civil) szerveződések.

Ezért gyakorta vita tárgy, hogy: hol a helye a szövetkezeteknek; a társadalom, az állam, s nem utolsósorban saját működésük szempontjából besorolásuk és tényleges státusuk milyen konzekvenciákkal jár? A válaszok sokfélék, az értékrend is ilyen változatos. A sémákban való gondolkodás, a sematikus megközelítés ezért komoly károk okozója lehet.

BARTUS PÁL: A "több arcúság" szembeötlőnek tűnik. Tapasztalható, mint ahogy arról már szó esett, hogy minél fejlettebb egy állam, annál inkább jellemzőbb a szövetkezés, ez a világban kimutatható tendencia, egzakt módon is mérhető jelenség. Mögötte a társadalmi munkamegosztás „finomodása,” a hatékonysági követelmény, és a demokrácia kiteljesedése áll.

Gróf Károlyi Sándor, a hazai szövetkezés atyja mondta: „a kapitalizmus és a szocializmus között a középút a szövetkezés.” A szövetkezést a társadalom bajainak

orvoslásaként fogta fel, ezen belül a két végletes társadalmi forma ellentétének (a termelési mód és a termelési viszonyok tekintetében) kompromisszumaként gondolt a szövetkezésre. A történeti tapasztalatok bizonyítják, hogy a korabeli két társadalmi formációban a szövetkezés külön-külön is betöltötte (az adott keretek között támadt konfliktusok feloldásában) a szerepét.

Aktuális kérdés persze az, hogy a Károlyi-felismerést jelenleg is érvényesnek és időt állónak tartjuk-e, s ha igen, akkor mivel magyarázzuk az e vonatkozású kellő tudatosság hiányát azokban az országokban (hazánkban is), ahol a bajok orvoslásában sikeresen bevonhatók lennének a szövetkezetek? Ahány ország, annyiféle a válasz. A kialakult konkrét helyzetben a hallgatás, az eltekintés, az ellenérdek, esetenként a politikai félelem (a szövetkezeti tömegektől) általában szerepet játszik. Ezért tehát minden szituációra megvannak a válaszok.

FEKETE JÓZSEF: A Károlyi gróf által megfogalmazott tétel parafrázisának számít Dr. Zsarnóczai Sándornak, a Szövetkezeti Kutató Intézet néhai igazgatójának vélekedése. Szerinte: „Kevés olyan szervezeti forma, társadalmi mozgalom található az újkori történelemben, ami annyi félreértésre, vitára adott okot, mint a szövetkezet, illetve a szövetkezeti mozgalom. Másfél évszázad óta tartják ideológusok, gyakorló politikusok idegen testnek az uralkodó társadalmi folyamatokban a szövetkezeteket. A kapitalista országokban túl kollektívnek, szocialistának; a szocializmus építését deklaráló országokban túl individuálisnak, magántulajdont konzerválóknak minősítették”

Az idők azonban változnak. Üdítőnek és reménykeltőnek számít a Kiss Péter foglalkoztatási és munkaügyi miniszter által az Áfészek IV. Kongresszusán tett kinyilatkoztatás: „ami jó az embereknek az jó a Kormánynak is, a Kormány a szövetkezeti ügy mellett áll.” A miniszterelnök a MOSZ 2007. április 20-án tartott küldöttgyűlésén hasonló értelemben nyilatkozott. Mit mutat e tekintetben a nemzetközi szövetkezeti történet, s mi ma a hazai gyakorlat?

A szövetkezeti paletta igen színes, változatos, főképpen pedig ellentmondásos, kopik az eszme, csökken a vonzás, az állami rásegítés, amire ma különösen szükség mutatkozik, szerény és kevésbé kiszámítható, marad a jó szó, s reméljük, hogy a szimpátia még időben cselekvésbe csap át. Ezen túl, vagy ezzel együtt az érintett és potenciálisan érdekelt emberek önszerveződő képességének és akaratának javulása is része a haladásnak. Nélkülük semmiképpen nem megy!

BARTUS PÁL: A helyzet megértésében, s az előrelépésben a múlt felidézése segíthet bennünket. A világon első beszerző szövetkezet létrejöttével (1844) ugyanis megkezdődött a harc a szövetkezeti forma és a kapitalista nagytőke között. Ekkor az árkartellek ellen, az olcsó beszerzés terén a bolha és az elefánt, a Dávid és a Góliát vívta harcát. A kölcsönhatás azonban az elmúlt 163 évben jellemzővé vált. Mindkét oldal hatott egymásra, s mindkét fél módszereket, viselkedést, arculatformálást, stb. vett át a másiktól. A tanulás és az odafigyelés eddig folyamatos maradt.

Ma mintha a szövetkezeti kútforrásokat a kapitalista nagytőke kimerítette volna, átvette mindazt, ami neki a profit növelése szempontjából fontos volt. Úgy tűnik, hogy az elsajátítási (a tanulási) aktivitást egyoldalúan csak a szövetkezetek őrizték meg, ugyanis fokozott elánnal fordulnak a tőkés vállalkozás irányába. Kulcskérdéssé a tulajdonlás vált, s az ennek előmozdítását szolgáló módszerek és formák kerültek előtérbe.

FEKETE JÓZSEF: Az tapasztalható, hogy (a folyamat eredményeként) egyre inkább szűkülő csoportok és egyes személyek jutnak mind nagyobb vagyoni hányadhoz, döntően a közös portfólióból. A változó vagyoni pozíciók következtében új erőterek és érdekek képződnek a szövetkezők világában, a tagi tulajdonosból sok helyen „szövetkezeti részvényes”, a tagi vásárlóból lakossági fogyasztó lesz, az öngazgatás egyszerűsödik, a döntések gyorsulnak, esetenként jórészt formálissá válnak, a menedzsment felelőssége és

"játéktere" jelentősen megnő, a szociális gondoskodás az önerő híján mára jelentősen visszaszorul. Vegyes a kép!

BARTUS PÁL: Egy szó, mint száz, a szövetkezeti működés (főbb jellemzőiben) a tőkés viszonyok felé orientálódik, illetve meghonosítja azt keretei között. A verseny elvű gazdaságban, különösen azon a piacon, ahol a kereskedők működnek, ugyanakkor nem a tulajdonon, hanem a hatékonyságon, a jövedelem-termelő képességen, az ezt életető racionális működésen van a hangsúly. Nagy baj az, hogy ez a felismerés még nem mindenki számára bizonyosság, csak akkor kezd tudatosodni, amikor nyilvánvalóvá válik, hogy adott körülmények között a vagyon megszerzése könnyebb, mint megtartása és sikeres működtetése.

Ezzel is összefügg, hogy a szövetkezetek között nemcsak méret és teljesítő képességbeli differenciálódások, hanem jelleg szerinti különbségek is kialakulnak a piacon és a szociális gazdaságban történő elhelyezkedésük mentén. Ez utóbbi lendületes változásban van. A munkához jutás feltételeit biztosító szociális szövetkezetek alakulása körvonalazódik, jelentős állami támogatással és szélesebb körű társadalmi bázisra alapozva, minden bizonnyal felülről szervezeten, a helyi erőkre hagyatkozva. Enyhén bizakodó vagyok.

FEKETE JÓZSEF: A szövetkezetek hatékonyabb működését, a karakterisztikusabb arculatváltást a globalizáció különböző megjelenési formái és hatásai a maguk módján kikényszerítik, miközben jogosultságot indukálnak, és természetes reakciókat váltanak ki a nemzeti értékek védelme, illetve megóvása, ha lehet továbbfejlesztése terén. A tőke világméretű expanzióját ugyanis a tudomány, a technika, a kultúra, a társadalmi és az egyéni gondolkodásmód, illetve magatartás, egészében az életmód erőteljes változása is kíséri.

Ezekre figyelve az ENSZ, az EU, az ILO, a FAO és az SZNSZ, valamint a kimagasló kvalitású elméleti és gyakorlati szakemberek, egyházi személyiségek, itt-ott a politikusok riadót fűjtak, s a szövetkezésre, mint pozitív ellenpontra felhívták a nemzeti kormányok figyelmét avégből, hogy minél többet tegyenek azért, hogy az emberek önszerveződése, a civil mentalitás, egészében a szövetkezés és a szövetkezeti forma tompítsa, vagy ellensúlyozza a globalizáció negatív következményeit. Hazai viszonyaink között ez a folyamat némileg ellentmondásosam zajlik. A civil szigetek (a globalizáció tengerében) csak lassan kapnak erőre, egyes területeken és helyeken inkább kopnak.

A kíméletlen harc a piacon, az egzisztenciális félelmek, a nemes emberi értékek silányosodása, a viszonyok torzulása gyengíti az összefogást, inkább a farkastörvényeket erősíti, s ez a szövetkezést is fékezi.

BARTUS PÁL: A honi szövetkezetek fejlődési iránya nagyjából már vizionálható: a „viragozzék száz virág” jelszó ma másról szól, de eddigi sokszínűségük és sokrétűségük a jövőben tovább gazdagodhat. A szövetkezetek egyes tevékenységüket társaságba szervezik át azért, mert ezzel tőkevonást, nagyobb hatékonyságot, általában az erők koncentrálását, nem utolsósorban nagyobb vagyonbiztonságot érnek el. Ennek kiteljesültebb formája a státusváltás, ami lényegét tekintve olyan átalakulás, amely a szövetkezeti forma feladását jelenti. A fogyasztási szövetkezeteknél egy köztes állapot alakult ki, jól ötvözik mindkét tulajdonlasi és működési forma előnyeit, a tagok, a leendő részvényesek támogatják a státuszváltást.

Ennél azonban szélesebb, ha úgy tetszik átfogóbb a szövetkezetek állami és belső önszabályozásának a kérdése és gyakorlata. A hazai szövetkezetek átfogó szabályozását, mint jogszabályi csomagot, mint a szövetkezést, különösképpen a vagyoni biztonságot és az autonómiát garantálni hivatott jogrendet ma is sokan sokféleképpen minősítik. Vita tárgya, hogy: milyen irányba orientálnak a jogszabályok, s megfelelnek-e ezek a szövetkezeti jövő építésnek? Gyakorló szövetkezőként sok esetben hiányérzetem támad.

FEKETE JÓZSEF: Bizonyára nem a formális szabályozásra, főleg azok mennyiségére gondol, hiszen e téren hiányérzetünk nem lehet, három törvény, számos kormány- és

miniszteri rendelet szabályozza a szövetkezetek működését. Ezekben a jogszabályokban sűrűsödik össze az állami akarat. A kormányzati intézkedések egyeztetésére a MeH mellett létrejött és működik a Szövetkezetpolitikai Kollégium.

BARTUS PÁL: Valóban, e tekintetben a szövetkezeteknek nem lehet hiányérzete, inkább túlszabályozottság tapasztalható azzal együtt, hogy a belső döntések lehetősége és tere tovább tágult, a gondok és a hátrányok abból adódnak, hogy a szövetkezők nem tapasztalják működésük feltételeinek javulását, az esélyegyenlőséget, az öntevékeny összefogás támogatását akkor sem, ha a társadalmi terhekből magukra többet vállalnak. Olyan feladatokat látnak el, ahonnan a vállalkozói tőke régen kivonult, vagy oda be se teszi a lábát.

A gondolat folytatható lenne, elegendőnek vélhető az általánosítás: szövetkezetbarát környezet kellene, ennek megteremtésében az államnak kezdeményező, tevőleges feladatai vannak, ami hatásosan leginkább tettekben nyilvánulhat meg. A válasz a szövetkezők részéről minden bizonnyal nem maradna el.

FEKETE JÓZSEF: Még egy gondolat erejéig maradjunk az előbbi polémiánál. Számosan állítják, hogy az új szövetkezeti törvény által előírányzott Közösségi Alap a régi gyakorlatot kelti életre a szövetkezetekben, azt intézményesíti, amit korábban a szövetkezetek saját elhatározásuk alapján, tagi szolgálatból önként végeztek. Ezt a szociális gondoskodást, a tanulás, a kultúra, a sport (személyes és csoportos) támogatást jelentette.

Ma újra visszatér a múlt, s ezzel a megkopott szövetkezeti forma új minőséggel telítődik. Az Alap jövőbeni sorsa viszont szorosan kapcsolódik a szövetkezetek gazdálkodásához, hiszen az ennek révén töltődhet fel.

BARTUS PÁL: Le nem zárt, megválaszolásra váró kérdés viszont az, hogy az érdekelt szövetkezők a gyakorlatban miként minősítik az Alap létrehozását, hogyan alakul az e vonatkozású szövetkezeti magatartás, miképpen érvényesül az Alapokhoz fűződő közösségi érdek (főleg a gyengén gazdálkodó szervezeteknél); továbbá kielégítő-e az e vonatkozású állami ösztönzés (a minimális adókedvezmény), mivel valójában társadalmi feladatot, illetve ezzel járó anyagi terhet vesznek át a szövetkezetek. Ma még csak sejtjük a választ, várnunk kell. Ezt az idő meghozza.

FEKETE JÓZSEF: Mindenképpen, hiszen a hazai szövetkezeteknek (a törvényi követelmények szerint). 2007. július 1-ig át kellett átalakulniuk. Ebből az érintett három szövetkezeti ágazatba tartozó szövetkezetek esetében az üzletrész kivonása, illetve a működést szabályozó új Alapszabály megalkotása, amely a Közösségi Alap felhasználásáról is rendelkezik, emelhető ki. Az említettek (adott esetben) egymással szorosan összefüggnek. A nem kívánt irányú változásra az üzletrészek kiiktatásának leginkább két módja adhat ösztönzést: egyik a megszűnés, másik a gazdasági társasággá történő átalakulás.

A megszűnés, illetve az átalakulás mögött esetenként spekulációs szándékok és érdekek is meghúzódnak. Mindez törvényes keretek között. Nem kevesen vannak, akik a törvényi szabályozással kapcsolatban aggodalmuknak adnak hangot, s felteszik a kérdést: a jelenlegi és a közeljövő történései nem nyitnak-e új sebeket, újabb hitelvesztést, a kevesek érdekének érvényesülését a többség felett, bővülnek-e vagy szűkülnek-e a szövetkezeti jövő alapjai?

A hangoztatott félelmeket, tapasztalataink szerint, a gyakorlat általában nem igazolja vissza, a szövetkezetekben a tulajdonos tagság érdekének megfelelő döntéseket hoz, s a törvényes átalakulás ennek mentén zajlik. A folyamat ágazatonként és helyenként ugyanakkor jelentős eltéréseket is mutathat, érdekütközésekre, itt-ott visszaélésre is akad példa.

BARTUS PÁL: A szóban forgó átalakulást elsősorban az általam képviselt ágazatban ítélem meg hitelesen. A fogyasztási és értékesítő szövetkezetekben (az áfészekben) korábban, most és a közeljövőben alkalmazott átalakulás formája és módja a kényszerű realitásokon alapuló ötletes státusz váltási szisztéma.

A „szülés” azért könnyebb, azért tulajdonos (tagsági) kímélő formula, mert nem munkaszövetkezeti viszonyok között, hanem közvetettebb tagi kapcsolaton nyugvó érdekeltségi rendszerben zajlik a folyamat. A tagság inkább vevőbarát, mint tulajdonos, a hűség elsősorban az előnyös beszerzéshez, ezen belül is a vásárlói kedvezményekhez, a helyben elérhető szolgáltatásokhoz, az ezek jelentette értékekhez, az életfeltételek javulásához kötődik, illetve személyes kapcsolat által is motivált.

Ezek olyan másságok, amelyek megkülönböztetnek bennünket az ugyancsak üzletrésszel rendelkező másik két ágazatba tartozó mezőgazdasági és ipari szövetkezetektől, segítik az átalakulást, a tagsági érdekek sajátos felfogását és érvényesítését teszik szükségessé a fogyasztási szövetkezeti ágazatba tartozó áfészekben. A középpontba a vásárlói társadalom kerül, megnyerésük, megtartásuk, körük bővítése képezi az üzleti stratégia alapjait a coop rendszerben.

FEKETE JÓZSEF: Korábbi beidegződések, a kíméletlen piaci helyzet ismeretének hiányosságai is megmutatkoznak a többek által használt leegyszerűsített megközelítésben, amely szerint: vagyon és tevékenység a gt-ben, cégtábla és tagság a szövetkezetben. Ez utóbbiak többsége kiüresedett, vagy rövidesen ez történik. Nem kevesen aggódva tekintenek arra, hogy miként állapodnak meg a tulajdon- és érdekviszonyok, úgy vélik: az eddigi kereteket az új erők széttörik, s a jövőt a „nyűgös-formulán” kívül építik fel saját vágyaik és különös érdekeik alapján.

Stabilizáló nyomatékna remélik a régi szövetkezeti keretekbe megfelelő tevékenység telepítését akkor is, ha ezt ma klasszikusnak tűnő ellenérvek (tőke, piac, személyi feltétel, stb.) okán az érintettek jó része elveti, sőt, adott lehetőségek megléte esetén sem vállalják. Mindebben a kifáradás, az újrakezdés elutasításának jeleit látják, amelyek ellen tenni kellene arra alkalmas vállalkozói csoportoknak.

BARTUS PÁL: A nyílt beszéd, a másként vélekedők nézeteinek megismerése arra mindenképpen jó, hogy hasonló módon reagáljak. A coop-rendszer hosszú folyamat, közös döntés és közös munka eredményeként alakult ki, jelen ismereteink, s az érintett tulajdonosok valódi érdekei szerint erős alapokon, s demokratikusan kinyilvánított tulajdonosi akaraton nyugszik.

Minden esetben az ősi, klasszikus szövetkezeti alapelv, az „egy tag – egy szavazat” alapján határozott a tulajdonosi közösség az Rt.-ék létrehozásában, noha már régóta fel-felüti fejét az e döntési szisztémával kapcsolatos ellenkezés, a racionalitásokon alapuló érvelés. Vannak azonban mára már kiérlelt és működő kompromisszumok is. Egyes külön vállalkozások esetében bizonyos mértékű vagyonhoz kötött szavazati többség elfogadottá vált.

Ígéretesnek tűnik az olyan ötlet, amely szerint vagyoni kérdésekben a vagyoni tulajdon arányában, általános szövetkezeti témákban a klasszikus formában történjen a tagsági döntés. Az új viszonyok és követelmények munkálnak, a tőkeszegénység, a forrás iránti szükséglet áll a háttérben, a versenyképesség megtartása és a növekedés kényszere húzódik meg a dilemma mögött.

Kérdéseink persze nekünk is vannak: meddig tarthat a köztes állapot, miképpen biztosítható az, hogy aki több kockázatot visel, annak több legyen a döntési jogosultsága, hogyan viszonyuljunk a kevesebb pénzü többség önzagató és önkifejező akaratahoz, egyszóval van-e tartós esély az eddigi nemzetközileg elfogadott alapelvek teljes körű érvényesítésére a jövőben? A válaszokat a szövetkezőknek kell megfogalmazniuk. Az élet viszont addig sem áll meg.

A megszűnés és a gazdasági társasággá átalakulás jelenségét, illetve folyamatát szerte az országban új szövetkezetek létrejötte kíséri, elsősorban a beszerzés, az értékesítés és a feldolgozás területén. Ezek ellenére a működő szövetkezetek száma és tagsága a csökkenés irányába mutat. A hatékonyság, a versenyhelyzet egyfelől, a leszakadó rétegek esélyének

javítása (munkahelyek teremtése) másfelől, inkább több helyen és több alkalommal kényszeríti ki a tőke hasznosításban (a befektetésben) az erőegyesítést, az összefogást, az öntevékenységen alapuló együttműködést. A keretek ezekhez igazodnak, a leginkább alkalmas szerveződések kerülnek előtérbe, s erősödnek meg a coop csoportban.

FEKETE JÓZSEF: A szövetkezeti és a gazdasági társasági működési forma összevetésében jelentős helyet foglal el a vagyon kérdése. Érdekes erről külön is szót váltani, mivel a két forma közötti alapvető eltérésről van szó. A szövetkezet ugyanis változó tőkével működik.

Ez ugyanolyan alapelv, mint az „egy tag – egy szavazat”. A logika szintjén ez az intézmény ésszerűen magyarázható; lényege: a tagok részjeggyel (jegyzett tőke) hozzák létre a szövetkezetet, személyes közreműködésükkel gyarapítják a vagyont, vagy csökkentik azt, részjeggyel így kockázati alapot hoznak létre.

A korábbi szabályozások szerint kilépéskor (a részjegy alapján) velük el kellett számolni, azaz jogosultak voltak a részjegy értékére. A vagyon többi része fel nem osztható alapot képzett. A 2006. évi X. törvény ugyanakkor (minden következményével együtt) a részjegyre jutó közös vagyoni hányadra is kiterjesztette a jogosultságot. A gazdasági társaságnál viszont a vagyon stabilitásának biztosítása elsődleges szempont.

A tőkemegfelelés, a működés biztonsága, a megbízhatóság, a spekuláció (a vagyon megszerzéséért a szövetkezet megszüntetése), nem utolsósorban a versenyképesség, a hitel-megfelelés, stb. szempontjából kedvezőtlennek ítélnél a mostani szabályozás, mivel a szövetkezeti formába egyfajta vagyoni „átjáró ház” intézményt ültettek be, ami a maga módján a szövetkezeti elveknek megfelel, ugyanakkor gyengíti a versenyképességet, hiszen (közvetlenül, vagy közvetetten) gazdasági instabilitást eredményezhet. A szövetkezet, mint általános alternatíva háttérbe szorulhat, így csökkenhet a munkaalkalom, szűkülhet a tagsági bázis.

BARTUS PÁL: Maradjunk csak az utolsóként említett feltételezésnél. Inkább tényekről beszélhetünk. Miközben a világban döntően a fejlett demokráciákban (több demokrácia – több szövetkezet) számottevően nő a szövetkezeti tagság létszáma, nálunk ez fordítva van!

Hazánk korábban a szövetkezők országának számított. Az ismert rombolás, mint külső ok, következtében jelentősen megcsappant a tagság. Az idők folyamán ehhez belső törekvések, illetve érdekek is csatlakoztak. Egyes ágazatokban és helyeken a legkülönbözőbb módon apadt a tagsági kör, ami korábban a működés racionalizálásával kapcsolódott össze.

FEKETE JÓZSEF: Ezzel viszont a folyamat nem állt meg, a vagyon, a tulajdonlás lett az új motiváló ok. Ez érdek alapján a minél kevesebb, annál jobb elv és gyakorlat került előtérbe. A taglétszám csökkentésének fő eszköze a részjegyek értékének felemelése (ami valóban gazdasági kényszer is lehet, és sok helyütt az is) lett, teljesítése hiányában automatikus kizáródás következett.

A cél: nem kis számban és nem kevés helyen, a korábban felhalmozott közös vagyon kevesek kezébe juttatása, a jogszerű megszerzéséhez az üzletrész felvásárlás, majd annak az átalakuláskor „osztószámmá” való előre lépése, ezt követően sok helyen a megszűnés, illetve a gazdasági társasággá való átalakulás következett. Vajon kik a nyertesek?

BARTUS PÁL: A tulajdoni döntés mindenféle vagyoni viszonyok között evidenciának számít, ezt az alapelvet csak erős állami akarattal „írják felül”. Nálunk, demokráciában 1992-ben ez történt, amikor a szövetkezeti tulajdont, mint magántulajdont egy jogosulatlan hatalom (az állam) üzletrészekre osztotta, s nevesítette az ismert körre. Az állam egyfajta megkésett kárptólást valósított meg mások vagyonával.

Ez tehát az a változat volt, amikor a tulajdonos helyett a tulajdonosi jogokat jogosulatlan „közeg” gyakorolta. A vagyon feletti mostani döntések az Alkotmányban, a Ptk.-ban, a társasági, illetve a szövetkezeti törvényben „kijelölt” rend szerint történnek. A tulajdon-

hányad, illetve a jogosultak többségének akarata szerint születik meg az állásfoglalás. A szövetkezeti átalakulás folyamatában ez utóbbi történik, ennek hatása erősödik.

FEKETE JÓZSEF: Az eddigi gyakorlat azonban megszakadt: a státusváltást, vele együtt a szövetkezeti vagyonsorsát nem az egész tagság $\frac{3}{4}$ részének döntéséhez, hanem a jelenlévő tagság többségi szavazatához (50 % + 1 fő) kapcsolta a törvény. Amennyiben a közgyűlés vagy a részközgyűlés a kellő megjelenés hiányában nem határozatképes, úgy a következőkben összehívásra kerülő tagsági fórum a megjelentek többségének szavazatához köti az átalakulási kérdésekben való döntést. A vonatkozó rendelkezés szerint első összejövetelükkor a tagok 33-a ezt követően (ismétlődő alkalom esetén) akár néhány személy is eldöntheti a szövetkezet sorsát.

El kell viszont ismerni, hogy a 2007. július 1-ére előírt átalakulást szabályozó törvény a technikai lebonyolítást is szem előtt tartotta, vagyis megkönnyítette a procedurát, s ez egyszeri alkalomra érvényes, középpontjában az üzletrészek bevonásának (megszüntetésének) nagy célja áll.

BARTUS PÁL: A döntések a szövetkezetekben, „alulról” jövő kezdeményezések eredményeképpen jönnek létre. Ez elméletileg és gyakorlatilag is egyaránt klasszikus elvnek számít. A történelem során, jó részt ma is, ezért maradhattak a szövetkezetek döntő többségükben helyi (helyhez kötött) önszervezési formák.

Ha viszont megvizsgáljuk a múltat, akkor azt tapasztalhatjuk, hogy az alulról jövő kezdeményezés, azaz a helyi független önkifejeződés nem bizonyult minden régióban, országban, vagy egyes ágazatokban egyedülálló módozatnak. Inkább ott fordult elő, ahol a sors kegye folytán szerves fejlődés valósult meg a társadalomban és a gazdaságban. Az elmaradott térségekben, a diktatúrákban, a szegénység sújtotta viszonyok között, s más speciális esetekben a szövetkezetek alakulásának felülről történő kezdeményezése, mi több konkrét szervezése volt a jellemző.

A hazai példák a közel és a távoli múltban egyaránt erősítik ez állítást. Elég, ha csak a hitelszövetkezetekre, a „Hangyára”, a termelőszövetkezetek szervezésére utalunk, általában előbb a központ jött létre, majd a hozzá kapcsolódó, felülről inspirált szövetkezetek alakultak meg, s jött létre a hálózat, az ágazat.

Ma hazánkban a szövetkezetek még mindig legitimációs válságban vannak, hitelvesztés tapasztalható, kevés a pozitív megkülönböztetés, az átalakulás minden bizonnyal több vonatkozásban is veszteséggel jár. Az öntevékenységre egyes helyeken csak a szigorú gazdasági kényszer sarkall.

Leegyszerűsítve: alulról csak lassan, bizonytalanul megy, ezért felülről támogató közreműködést feltételez ma a szövetkezés. Választ igényel az, hogy milyen állami, önszerveződési mechanizmusoknak kellene összekapcsolódnuk ahhoz, hogy az idők folyamán meghaladjuk a jelenlegi állapotokat, a szövetkezés ismét vonzó működési formává váljon, sokak számára biztosítson esélyt a boldogulásra. Számoljunk azzal, hogy mindez egy megváltozott külső környezet, s belső érdek, és a kettő által kifejezett követelmények érvényesítése alapján teljesülhet ki.

FEKETE JÓZSEF: Az elhangzott vélekedés alapja az, hogy a világban (elsősorban a gazdaságban) erőteljes koncentráció és a hatékonyságot javító centralizáció zajlik. A középpontban a tőke terjeszkedése, mögötte közvetetten a hatékonyság fokozása, közvetlenül a jövedelem-termelőképeség, a profit növelése áll. Ez alól jellegüknek megfelelően az egyes szövetkezeti típusok sem mentesíthetik magukat. Kis és közepes méretük, tőkeellátottságuk alacsony foka, versenyképességük (hatékonyságuk) gyengülése, pozícióik fokozatos romlását eredményezi.

Két út tűnik járhatónak, egyik az egyesülés, a másik az integráció. Az egyesülést a szövetkezetek döntő többsége elvetette, ami önmagáért beszél. A hazai szövetkezésben egyedül az áfészek valósították meg a beszerzésben és az értékesítésben ágazati, országos

integrációt, noha körükben is igen nagy még a kooperációs tartalék, elsősorban a működés, az irányítás és a logisztika területén.

Ezzel együtt nemcsak a hazai, hanem a kelet-európai szövetkezetek számára is az összefogás kiváló példáját nyújtották.

BARTUS PÁL: Mint ismeretes, a fogyasztási szövetkezetek a rendszerváltás előtti időszakban óriási közös vagyont halmoztak fel, amely döntően az általuk alapított vállalatokban, s általában a mozgalom infrastruktúrájában testesült meg. Ezek számos tevékenységet országos, de inkább megyei szinten koordináltak. Az áfészek integrált együttműködése (az újabb időkben történt hatalmas erőfeszítések árán) azóta csak a beszerzésben és az elosztásban valósult meg. Számos más tevékenységben, noha a szervezés esetenként elért a végkifejletig, nem vezettek sikerre a kezdeményezések. Ez hatalmas veszteség! A másik a közös vagyonok szétesztása. Közülük elég a Zöldért vállalatotok felszámolására gondolnunk, amely előre vetítette az egész felvásárlási rendszer összeomlását, stb.

FEKETE JÓZSEF: Az iménti példa a sok közül való. Több, mint másfél évtized telt el a lényegében spontán módon történt osztozkodás óta. Ezekből a vagyonrészekből az áfészek többségében új létesítmények alig születtek, illetve piacbővülés sem történt. Az elmúlt időszakban, illetve jelenünkben viszont az országos érdekképviselet szakmai tanácsainak figyelembevételével és a társadalmi környezet kedvező irányú formálásával a szövetkezeti (helyi) közös vagyon, csakúgy, mint a szövetkezeti forma alakult át tervezett módon, vagy van folyamatban hasonló elképzelés.

Az érdekképviselet a „tető” lebontásában, csakúgy mint az alapok újra építésében, mindkét időszakban közreműködtek, ezzel szerepük új megvilágításba került, mégis újból és újból sok bizonytalanság veszi körül őket.

BARTUS PÁL: Az érdekkérvényesítés, a közös fellépés, a lobbizás minden demokráciában legitim tevékenységnek minősül. A szövetkezeti központok, országos és megyei, ágazati, területi szövetkezeti érdekképviseleti szervek ennek ellenére nem a rendszerváltás utáni időszak termékei, azok már korábban is léteztek, igaz az állami akaratot és az alapítóik érdekeit igyekeztek összehangolni kisebb-nagyobb sikerrel. „Felfelé” erősen figyeltek, „lefelé” erősen közvetítettek.

Ma minden tekintetben alapjaiban megváltozott állapot uralkodik. A szövetségek azonban gyakran az alapítók foglyaivá lettek, ezt erős függésük magyarázza (tagsági díj, stb.) és az, hogy kevés a vagyoni mozgásterük, egyfajta vagyoni közösséggé is kellene válniuk. Ennek az ellenkezője zajlott le. Pedig tudniuk kell az érdekelteknek, ha „lefelé” gyengék, „felfelé” is azok. Ez nemcsak logikai összefüggés, hanem tényszerű állapot.

Vajon nem jött el az ideje a szemléletváltásnak, a magasabb fokozatba való kapcsolásnak, nincs-e szükség új szerepkör vállalására, a szövetkezeti demokrácia néhány mozzanatának korszerű értelmezésére? Válaszom: a határozott igen.

FEKETE JÓZSEF: Nemcsak a mélyre „ásóknak”, hanem a felületen szemlélődőknek is úgy tűnik, hogy:

1. az üzletrészek kevesek kezébe összpontosulása és tényleges vagyoni hányaddá történő „átlényegülésük;”
2. a részjegy értékének folyamatos emelése (taglétszám csökkentése);
3. a részjegyre megszűnéskor vagy átalakuláskor kiosztandó közös vagyoni hányad;
4. a döntési mechanizmus (a minimális tagi részvétellel történő határozás);
5. a gazdasági társasággá átalakulás szabályozása (egyszeri megkönnyítése) egymással akaratlanul is összefüggésbe került.

Az eseményeket sokan sokféleképen kommentálják, ezzel együtt az átalakulás a törvényi követelmények szerint tervszerűen zajlik az országban.

BARTUS PÁL: A szövetkezetek átalakulásában a törvény és a tulajdonosi döntés, vagyis a két főakarát mindenképp felett áll, nincs más alternatíva. A folyamat végére remélhetőleg feloldódnak a bizonytalanságok, tiszta helyzet áll elő többek között a vagyoni viszonyokban (a tulajdonlásban), korszerűbbé válik a belső működés, s végérvényesen lezárul a több, mint másfél évtizeden át tartó legitimációs szakasz, a hazai szövetkezetek előre tekinthetnek és a jövőben gondolkodhatnak.

Ez hitet és erőt adhat számukra ahhoz, hogy sikeresen megvívják harcaikat azon a terepen, ahol működnek, - a magyar gazdaságban.

FEKETE JÓZSEF: A tapasztalatok arra utalnak, hogy az elhangzott megközelítéssel sokan azonosulnak, a hazai szövetkezés, a nemzeti vállalatok jelene és jövője a tét.

Forrás: Beszélgető partnerek: Bartus Pál c. főiskolai tanár, az Általános Fogyasztási Szövetkezetek és Társaságok Országos Szövetségének elnöke; Dr. Fekete József, a közgazdaságtudomány kandidátusa, a Szövetkezeti Kutató Intézet igazgatója, „Szövetkezés” c. tudományos és tájékoztatói folyóirat XXVII. évf. 2007. évi 1-2. sz. K.: Szövetkezeti Kutató Intézet Budapest